

خویش کاوی ایرانیان در دوران مدرن

به کوشش آرمین امیر

با نوشته‌هایی از:

مقصود فاضل‌خواه، محمدرضا جوادی یگانه و سعیده زادقناد، آرمین امیر،
تقی زادارمنش، نصرالله پورمحمدی املشی، سید حسین مجتهدی

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

۱۳۹۵

سرشناسه	خویش کاوی ایرانیان در دوران مدرن (نخستین: ۱۳۹۵: تهران)
عنوان و نام پدیدآور	خویش کاوی ایرانیان در دوران مدرن / به کوشش آریه امیر.
مشخصات نشر	تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۵. وضعیت: فهرست نویسی فیا
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۴۵۲-۰۲۱-۸
مشخصات ظاهری	۱۴۶ ص: ۱۴/۵×۲۱/۵ م.م.
شماره کتابشناسی ملی	۴۵۲۰۵۹۴
موضوع	ویژگی های ملی ایرانی -- کنگره ها Congresses -- National characteristics, Iranian --
موضوع	فرهنگ ایرانی -- کنگره ها Congresses -- Culture, Iranian --
موضوع	ایرانیان -- هویت -- کنگره ها Congresses -- Iranians -- Identity --
رده بندی کنگره	۱۳۹۵ / ۹۸۸ / DSR۶۵
رده بندی دیویی	۹۵۵/۰۴۴
شناسه افزوده	امیر، آرمین، ۱۳۶۰، گردآورنده
شناسه افزوده	پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
یادداشت	کتاب حاضر شامل مجموعه مقالاتی است که در اولین همایش خویش کاوی ایرانیان در دوران مدرن آرایه شده است و این همایش توسط پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات برگزار شده است.

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

به کوشش: آرمین امیر

صفحه‌آرا: وحید لنجان‌زاده

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۵

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۶۰۰۰ ریال

شابک ۹۷۸-۶۰۰-۴۵۲-۲۱۰۵

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.
در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین‌تر از میدان ولی عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

صندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵. تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳. دورنگار: ۸۸۸۹۳۰۷۶. Email: nashr@ric.ir

فهرست مطالب

۱	دیباچه
۵	تأملات بر چند شاخص در مطالعات جهانی مربوط به صفات ملت‌ها مقصود فراستخواه
۱۵	چند روضیه درباره ۱۱۱ استقبال ایرانیان از حاجی بابای جیمز موریه محمدرضا جوادی یگانه و سعیده زادفناد
۷۳	سریع‌القولم؛ خلیف‌الحسن حیدر جمال‌زاده آرمین امیر
۹۱	بدخوانی ادبیات اجتماع ایران تقی‌زادارمکی
۱۰۱	خویش‌کاوی ایرانیان از منظر تاریخ ذوالحسین رحمانی
۱۲۱	نگاهی انتقادی به برخی آثار پیرامون «خویش‌کاوی» ایرانیان منظر روان‌پژوهی سید حسین مجتهدی
۱۳۳	مؤخره دبیر همایش

دیباجه

همایش خورشیدی ایرانیان در دوران مدرن در تاریخ سی و یکم فروردین ماه ۱۳۹۵، ابتکار محمدرضا جوادی یگانه، عضو هیأت علمی دانشکده علوم انسانی دانشگاه تهران و محقق در منش ملی ایرانیان، و به مناسبت پدجاهمین سالگرد انتشار کتاب *خلقیات ما ایرانیان* برگزار گردید. *خلقیات ما ایرانیان* به واقع نقطه عطفی در خویش کاوی ایرانیان بوده است زیرا هم سعی کرده میراث گذشته را منتقل کند و هم منبع مهمی برای مطالعات پس از خود شده است. علاوه بر این، با *خلقیات ما ایرانیان* گفتمانی شکل می گیرد که غالباً به نام گفتمان خودانتقادی شناخته می شود.

با این کتاب، خویش کاوی ایرانیان قوت می گیرد. تا پیش از آن بیشتر توصیفاتی که از اخلاق و خصایص ایرانیان می شد توصیفاتی بود که ستیاحان، دانشمندان یا دیپلمات های ایرانی که هر یک برای مأموریت دیگری به ایران آمده بودند به دست داده بودند. جمالزاده این متن را به سفارش مجله مسائل ایران نوشته و او تنها کسی هم نیست که چنین سفارشی دریافت می کند. این نشان می دهد که گروهی از اندیشمندان ایرانی به دلایلی به لزوم خویش کاوی رسیده بودند. اما آنچه *خلقیات*

ما ایرانیان را ممتاز می‌سازد، تأثیری است که بر آثارِ پس از خود نهاده است. امروز بعد از پنجاه سال، هنوز می‌توان ردپای جمال‌زاده را مستقیم و غیرمستقیم در متونی که دربارهٔ خلیقیات ایرانیان نگاشته می‌شود پیدا کرد.

همایش خویش کاوی ایرانیان در دوران مدرن، به منظور بررسی انتقادی این گونه مطالعات با توجه ویژه به نقش جمال‌زاده و کتابش برگزار گردید. همایش در دو پانل ۱۰۰ دقیقه‌ای و مجموعاً با ایراد سخنرانی شش صاحب‌نظر در محل پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات برگزار شد. ۶۰ دقیقه ابتدای هر پانل به سه سخنرانی ۲۰ دقیقه‌ای تقسیم شد و در دو نیمه باقی‌مانده به پرسش حضار از صاحب‌نظران اختصاص یافت.

در پانل اول مقدمه، فداستخواه، محمدرضا جوادی یگانه، و آرمین امیر سخترانی کردند. فداستخواه ضمن برشمردن نارسایی‌های ژانر خلیقیات ایرانی، تعبیر رسیدن به جرم بحرانی را برای این دسته مطالعات به کار برد و از لزوم طرح ریزش برنامه‌های پژوهشی مدون برای این حوزه صحبت کرد. ایشان در ادامه با برشمردن نمونه‌هایی از مطالعات بین‌المللی این حوزه، تلاش کرد فاصله این مطالعات را با مطالعاتی که در ایران انجام می‌شود نشان دهد.

جوادی یگانه به دنبال پرسش چرایی استقبال ایرانیان از متنی که رویکرد بسیار منفی به منش ایرانی دارند، به سراغ یکی از مهم‌ترین متون این گروه رفت. ایشان با تحلیل شرایط پدیدار شدن کتاب حاجی‌بابا اصفهانی جیمز موریه، از زوایای متعدد به این متن پرداخت؛ بحث در اصالت نویسنده و نیت و انگیزه‌های احتمالی او، حوزه نفوذ و اثرگذاری متن، و نحوه مواجهه مخاطبان ایرانی با آن. جوادی یگانه در نهایت شش فرضیه را به عنوان دلایل احتمالی پذیرش کتاب حاجی‌بابا در جامعه ایران مطرح می‌کند.

آرمین امیر با اطلاق صفتِ خلفِ صاحبِ اقتدار جمال‌زاده به محمود سریع‌القلم، تلاش می‌کند تأثیرپذیری سریع‌القلم از جمال‌زاده را هم در پروژه ذهنی‌شان و هم در ارجاعات سریع‌القلم به جمال‌زاده نشان دهد. امیر سپس تلاش کرد نشان دهد پژوهش میدانی سریع‌القلم درباره فرهنگ سیاسی ایرانیان از نظر اعتبار مخدوش و درواقع نوعی خلیات‌نویسی است نه پژوهش معتبر میدانی.

پنل دوم با گفتار تقی آزاد ارمکی آغاز شد و پس از ایشان نصرالله پورحمای املشی و سید حسین مجتهدی سخنرانی کردند. آزاد ارمکی، جمال‌زاده را متفکر متعلق به بخشی از جهان مدرن ایرانی، و نه همه آن دانست. در خلیات‌ها ایرانیان را، مثل غربزدگی جلال آل احمد، مصداق بدخوشی از ادبیات اجتماعی ایران خطاب کرد. به نظر آزاد ارمکی، این متون دهه هفتم، همایی در باب جهان ایرانی، جهان شرق و جهان اسلام تولید کردند. ایران و ایرانی‌ای که در این کتاب مطرح شده در فضای جریان‌های اجتماعی و تحولات اجتماعی‌اش مطرح نشده بلکه در خلأ بازنمایی شده است.

املشی بخشی از مسائل تحقیقات در ایران را عدم توجه کافی به تاریخ و متون ادبی ایران دانست. ایشان هنر جمال‌زاده را طرح موضوعات بریده بریده دیگران در قالب یک کتاب و جمع‌آوری مطالب در بازه زمانی طولانی دانست و در ادامه به نقش شرایط تاریخی و جغرافیایی در شکل‌دهی به خصلت‌های ایرانیان اشاراتی تاریخی کرد. او شی با تقسیم متون درباره خلیات ایرانیان به چهار دسته متون تاریخی، به سیاست‌نامه و اندرزنامه، ادبی، و متون جغرافیایی؛ نمونه‌هایی از هر دسته در توصیف خلیات ایرانیان ذکر کرد و نهایتاً گفتار خود را با بحث پیرامون سیاحت‌نامه ابراهیم بیگ که آن را سرآغاز خویش‌کاوی ایرانیان در دنیای مدرن می‌داند به پایان برد.

سید حسین مجتهدی پرسش «من کیستم؟» را یکی از بنیادی‌ترین

چالش‌های ذهنی و روانی انسان دانست. به نظر ایشان روان‌پژوهی یکی از مهم‌ترین حوزه‌هایی است که در تاریخ معاصر به این پرسش پرداخته چراکه من در پیوند با «دیگری» و «دیگری‌ها» لایه‌های معنایی عمیق‌تری می‌یابد. مجتهدی در ادامه، از منظر روان‌پژوهی و با رویکردی انتقادی به بحث درباره کاستی‌های نظری و روش‌شناختی متون درباره خلق و خوی ایرانیان پرداخت و در آخر چند فرضیه روان‌پژوهانه درباره اقبال به این آثار ارائه کرد.

در پایان این دیباچه لازم می‌دانم از تلاش‌های صمیمانه همکاران سر در پیش شگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات تشکر کنم که بدون یاری آنها برگزاری این همایش با چنین کیفیت و استقبالی امکان‌پذیر نبود. امید است این دست‌گرمایی‌ها نقطه عطفی باشد برای دور شدن از تحلیل‌های غیردقیق از روش ایرانیان و حرکتی باشد به سمت مطالعات روشمندتر و با اعتبار علمی‌الان.

دبیر همایش
آرمین امیر